

GAZDASÁGI PROBLÉMÁK

I

A BOLETTA

A KÖZVÉLEMÉNY évek óta hangoztatja a súlyos válsággal küzdő mezőgazdaság megsegítésének szükségességét s mindenkinek tudnia kellett, hogy az, amit a mezőgazdaságnak juttatunk, azt a nem mezőgazdasági lakosságéból kell elvonnunk, bár mindenki tisztában van avval is, hogy egy társadalmi osztálynak vagy foglalkozási ágának sincsen lefelezhető feleslege. A mi bajunk nem a jövedelemeloszlás, de a jövedelemhiány; mindamellettt abban mindenki egyetértett elvben, hogy a mezőgazdaságon, mint aránylag legrosszabb helyzetben lévő termelési ágon s mert ő az alapja a nemzet gazdasági struktúrájának, a többiek rovására is segíteni kell.

A mezőgazdaság válságának oka tudvalevőleg a termelési költségek és a terményárak aránytalansága; nyilvánvaló, hogy akár a termelési költségek csökkentésével, akár a terményárak emelésével lehet a mezőgazdaság jövedelmezőségét javítani. Már most mit jelent a társadalomra nézve a termelési költségek csökkentése? A termelési költség: a közteher, a kamat, a munkabér, az iparcikk. Elvileg mind csökkenthető: sokkal olcsóbban lehetne adminisztrálnunk, a pénzközvetítés felette drága, a mezőgazdasági munkák sokkal kevesebb munkással volnának végezhetőek s az iparcikkok fogyasztói ára is lejjebb szállítható. De mi ennek az ellentéte? Az, hogy köztisztviselők elbocsáttassanak, hogy a pénzügyi tisztviselők száma csökkenjen, hogy a falun munkanélküliség keletkezzék, hogy az amúgy is nehezen küzdő kereskedelem a termelő és fogyasztó közül kikapcsolassék s hogy az ipari termelés észszerűsítése újabb ipari munkásmennyiségeket tegyen feleslegessé. Nem is szólva ennek társadalmi hatásairól, mit jelent ez gazdaságilag? Hogy a mezőgazdaság megsegítésének terheit azok a szerencsétlen ezrek viselik, akik a termelési költségek csökkentése kedvéért kenyerüket veszítették, s új helyet nem lelhetnek. Ez a vertikális teherviselés igazságtalan s nézetem szerint lelkiismeretileg elviselhetetlen; evvel szemben a terményárak emelése, mely horizontálisan terheli a fogyasztást, a helyes, az igazságos mód s a kormány helyesen tette, hogy ezt az utat választotta, bár szükséges, hogy a másik úton is óvatosan és lassan folytassa már megkezdett útját.

A mezőgazdaság körülbelül negyvenmilliót kap így a fogyasztás terhére, ami nagyon kevés a válsághoz képest, hiszen a termelés évi értékének talán 1%-a, és nem sok a fogyasztás szempontjából sem.

A kormány teherviselőknél azon terményeket vette, — a búzát és rozst — melyeknél az árcsökkenés árzuhanássá fajult, ezeknek, illetve a lisztnek megdrágításával óhajtotta a negyvenmilliót a fogyasztótól beszélni. Ez mind logikus, de bizonyos tekintetekben aggályos: elsősorban azért, mert a búzatermelés egyoldalú serkentése nem érdeke sem a nemzetnek, sem a mezőgazdaságnak s valószínű, hogy a jövő gazdasági évben a búzaterület növekedését fogjuk tapasztalni, hacsak a felsőház határozata, mely szerint a jövő év áprilisában fogja az intézkedések hatását vizsgálni, nem szolgál túlzások fékéül. De aggályos azért is a helyes gondolat megvalósítási módja, mert nem egészséges állapot, hogy a liszt ára erősebben drágul, mint a búzáé, minthogy az előbbinek kell viselnie a kivitelre kerülő gabona bolettáját is. E bifurkációnak hátránya, hogy csábít olyanokat is vámörletésre, kik eddig lisztet vásároltak — ami a törvény céljaival ellenkezvén, a törvénytiszteletre hátrányos — továbbá, hogy ennek következtében a lisztadó nem folyik be a várt mértékben s a negyvenmilliónak nem lesz meg a fedezete e forrásból. A kormány azért az eredetileg tervezett lisztadót felére csökkentette s sajnálatos, hogy nem ejtette el egészen, hiszen találhatott volna forrást, melyből még ezt is pótolhatta volna, mint pl. a szénadót, a termelés szempontjából is íbntos favárat, vagy a gyorsvonati személyszállítás súlyos deficitjének eltüntetésével lehetővé váló vasúti jövedelemtöbbletet.

Mindenesetre örömmel üdvözölendő, hogy a kormány a termelés megsegítésének terére lépett s évek óta először nem befolyásoltatta magát a közvetlen fogyasztói politika híveitől. Nem lehet félreértés abban, hogy minden gazdasági politika célja az ember s hogy a termelés csak eszköz. Azonban e mondatban, melyet a jószívű népszerűségkeresés újabban oly gyakran hangoztat, a tévedés az, hogy a termelés nem csak eszköz, de az egyetlen eszköz, mely az emberek sorsán javítani tud. A közvetlen fogyasztói politika szükségszerűen a termelés csökkenéséhez, a nemzeti jövedelem hanyatlásához, majd a fogyasztóképesség csökkenéséhez vezet s az igazságosabb jövedelemeloszlásra való helyes törekvés, ha túlzásba téved, végre arra jut, hogy egyre kevesebb az, amit feloszthat. Ilyenkor azután végzetes útján új vagyonselosztásról kezd beszélni, s megkezdődik az az annyszor elítélt radikális politikához nagyon hasonló konzervatív destrukció, melynek az sem veszi el élet társadalmi hatását illetőleg, hogy talán vallásos ember az, aki hirdeti.

Az tehát, hogy a kormány most a termelés rentabilitásának oldalán fogja meg a gazdasági problémát, már maga is oly megnyugtató cselekedet, mely elfelejteti a keresztülvittelt illető esetleg jogos kifogásokat. Hiszen a termelés rentabilitása nélkül nincs többtermelés, melyre pedig okvetetlenül szükségünk van; igaz, hogy ehhez a termelés lelki nyugalma is nélkülözhetetlen, mert a többtermelés nem lehetséges egyéni kezdeményezés nélkül, melynek biztonsággal kell számolhatnia munkájának gyümölcseivel. Ki fektethet be földjébe tőkét — s mily drága tőkét! — s fáradságot, ha konzervatív oldalról is új földreformot hirdetnek, a helyett, hogy a forradalmi birtokviszony-megváltoztatás előmozdítása helyett a természetes aprózódás-

nak útjait egyengetnék? Ki kezdeményezhet ipart, mikor visszhangzik az ország a vámrevízió követelményétől, a helyett, hogy az árak esetenként megvizsgálatnának s szükség esetén helyesbítettének? Ki merhet befektetéseket eszközölni, mikor nem tudhatja, hogy holnap állami kezdeményezés nem veszélyezteti-e azt, mikor a közhatóságok oly gyakran nem elégednek meg az őket megillető bábaszereppel, hanem maguk akarnak szülni? A búzaár emelésében a gazdaságpolitika érvényrejutását üdvözljük a politikai gazdálkodással szemben s bízunk benne, hogy ez első lépést bátran követi a többi.

II.

A KARTELTÖRVÉNY

E gondolkodás érvényesülésének ritkán nyílt helyesebb alkalma, mint a karteltörvény megalkotásánál, de, sajnos, a törvénytervezet még nem ezt a szellemet tükröztet vissza. A kartel az antiindividualista és antietatista társadalmi szervezkedésnek egyik egészséges jelensége, melyet természetesen éppen annyira féltékenységgel szemlél a társadalom atomizálásán felépülő állami uralom, mint ahogy nyugtalansággal nézi a társadalomnak még meg nem szervezett része. Ez az az elvi kérdés, melyre világosan, eszmei zűrzavar nélkül választ kell adni: a kartelt, vagyis a társadalmi osztályok gazdasági szervezkedését, a kívánatos társadalmi szervezés egyik állomásának tartjuk-e s a róla intézkedő törvényt ennél fogva arra akarjuk-e felhasználni, hogy annak eszméjét a még meg nem szervezett területen érvényesülni segítsük? vagy a gazdasági liberalizmus álláspontján állva a szabad verseny megvédését célozzuk-e a karteltörvénnyel? A törvénytervezet az utóbbi állásponton áll, a szabadelvűség védelmére készül; én az ellenkező véleményt vallom és a társadalmi szervezkedés előmozdítására tartok karteltörvényt kívánatosnak.

A társadalmi szabadság vagy szervezettség a történelem tanúsága szerint nagyrészt függvénye annak az aránynak, mellyel a nemzet igényeinek összesége (mely a népesség számától és igényeitől függ) a nemzeti jövedelemhez viszonylik, amint ezt e szemle hasábjain ismételtelen is kifejthettem. Nerfi vitatható, hogy nemzeti jövedelmünk ma elégtelen, — bár nem kellene így lennie — ezért látjuk fonnyadni a szabadság jólétben nyíló virágát. Mi az, ami helyébe igyekezik mint szervezeti elv? Az állami mindenhatóság, az államszocialisztikus bürokratikus uralom, mely atomizálja a társadalmat, mint minden önkényuralom és mint a liberalizmus, még ha némely képviselője tetszeleg is társadalmi látszatszervezetek létesítésében.

Másrészt a liberalizmus idejéből egyénekre bontott azon társadalmi osztályok lelkében, melyekben még nem vagy nem eléggé érvényesült a szervezkedési eszme, a már megszervezett elemekkel szemben az elnyomatás s a gazdasági kihasználtság érzése hatalmasodik el; ezek szabadságuk megvédésére — risum teneatis, amice! — az államhatalomhoz folyamodnak. Elsősorban a mezőgazdaság az, mely fennen lobogtatja a gazdasági liberalizmus zászlaját s azt az állammal óhajtja megvédeni a társadalmi szervezkedéssel szemben. Érthető,

hogy a mezőgazdasági termények termelői ára és az iparcikkek fogyasztói ára között való nagy diszparitás nyugtalansággal tölti el a mezőgazdasági termelést. Ez külföldön is így van s távolról sem biztos, hogy a belföldi piac védelmének megszüntetése nem járna-e csupán végzetes következményekkel, ha csak nem marad az árak szempontjából minden változatlanul, nemzetközi megállapodások következményeképpen. Továbbá nagyon fontos iparcikkekben nem a kartel a kifogásolt árak oka, pl. a textíliákban, bár nem tagadható, hogy a vasút, a villamos áram, a munkásbiztosítás monopóliuma, az orvosi, mérnöki, ügyvédi, munkás szakszervezetek karteljei s a szénkartel nagyban befolyásolják a textílicikkek önköltségeit. Végre a mezőgazdaság tudhatja, hogy ott ahol maga szervezkedett, mint pl. a répatermelésben vagy a szeszgyártásban, mily előnyöket tudott elérni. Bármennyire érthető is a mezőgazdaság elégedetlensége, nem érthető, hogy a helyett, hogy saját megszervezésében keresné az orvoslást, az államhoz fordul az ipari vámok és kartelek megszüntetése, illetve gyöngítése ügyében, az államhoz, melynek saját ügyeibe való beavatkozását annyira perhorreszkálja.

Hogy a mezőgazdaságnak is mennyivel inkább a szervezkedés a gyógyszere, mi sem bizonyítja jobban, mint azok a tapasztalatok, melyeket a vámrevíziós tárgyalásokban szerezhettek. Kétségtelenül hiba volt a közvélemény meggondolatlan nyomása alatt vámrevíziós bizottságot teremteni s evvel azt a helytelen, a magyar mezőgazdaság hivatott vezetői által sem óhajtott látszatot kelteni, mintha a magyar piacra éhes ipari államok ellenszolgáltatás nélkül juthatnának vámcsökkentésekhez, mert ezt a magyar agráriusok kiharcolják a német vagy cseh iparnak. Nem vámrevízióról kellett volna beszélni, de árrevízióról, mert ha igaz is, hogy a kartellált iparok igyekeznek a vám- vagy fuvarvédelmet kihasználni, ez csak addig áll, míg túlzott árakkal szemben a megfelelő intézkedések nem történnek. Most már — amin kezdeni kellett volna — a mezőgazdaság és a gyáripar sokat ígérő megbeszéléseket kezdettek az árkérdésben, cikkenként. S most derül ki, hogy ennek keresztülvitele azon fog megakadni, hogy míg az ipar, amennyiben nem volna még megszervezve, hajlandó is, tud is megszervezkedni, hogy a mezőgazdaságnak messzemenő előnyöket juttasson, a mezőgazdaság nélküli azon szervezeteket, melyek szerződőiként szemben állhatnának az ipari kartelekkel, melyek felölelnék a mezőgazdasági fogyasztást s melyek biztosíthatnák, hogy az áru közvetlenül a mezőgazdasághoz jut, s ama anyagi biztonságot is nyújtja, mely nélkül még a legrövidebb hitelezés sem lehetséges. Nem kell-e ily viszonyok között sajnálnunk, hogy nincs törvényünk, mely a mezőgazdaság megszervezését kényszerrel is lehetővé tenné?

Ezt az előttünk fekvő karteltörvénytervezettől is hiába vámok, hiszen az az állami hatalom és a mezőgazdaság liberalizmusának szülöttje. Ez nem vesz tudomást a társadalom általános szervezkedési törekvéseiről, de kipécézi az ipari karteleteket, — már amennyire ezt zavaros definíciójából érthetni — melyek ellen a közrendet (sic!) és a jóerkölcöket meg kell védeni; ezért árvizsgáló tanácsokat létesít a kir. Táblán és kir. Kúrián, melyeknek fegyvere a kartelszerződés

érvénytelenítése, amit bírságokkal állandósít. E helyett meggyőződésem szerint — mint az elmondottakból kitűnik — a megalkotandó karteltörvénynek a társadalmi gazdasági szervezkedések egyetemét — polgári és munkás szakszervezeteket, szövetkezeteket, kereskedelmi és ipari egyezségeket — kell felölelnie; az érdekeltek többsége és az államhatalom nyerjen jogot kényszerszármazások létesítésére; gondoskodjék visszaélések megszüntetéséről és megtorlásáról, de a monopóliumoknál is, és sohasem úgy, hogy gazdasági okoknál fogva szétrombolhassa a szervezetet, hanem legfeljebb bírsággal vagy az ellenőrzés megszigorításával; a visszaélés kritériumát pedig magának a törvénynek kell megállapítania.

A nemzetközi kartel kérdését a törvénytervezet nem érinti, pedig a belföldi kartel avval szoros összefüggésben áll s ha ez utóbbi érvényteleníthető, úgy szerződéskötésre külföldi kartelekkel alkalmatlanabbá válik, ami komoly veszély lehet iparunkra, bármennyire örvendetes mellékhatásnak is lássék ez a törvénytervezet alkotói előtt. E kérdés felette nehéz és a genfi gazdasági világkonferencia is hiába kísérelte meg a megoldását. Úgy hiszem, a nemzetközi kartelek kérdését a kereskedelmi szerződések anyagába kell bevonni, annyival is inkább, mert e kartelek iránya az, hogy kivegyék az államok kezéből a gazdaságpolitikai irányítást. E kartelek bejelentési kényszerét garantálniok kellene a szerződő államoknak, valamint azt is, hogy e kartelek nem bánhatnak kedvezőtlenebbül a szerződő országgal, mint bármely más állammal szemben. Mi haszna van a legtöbb kedvezményes elvnek, ha a gyapottermelők nemzetközi kartelje az európai kontinenst nem látná el, hogy saját iparosodását segítse elő? Ha az államok urai akarnak maradni gazdaságpolitikájuknak, akkor a nemzetközi kartelek kérdését dűlőre kell vinniük.

BARÓ KORNFELD MÓRIC